

N:o 127.

Af herr **E. O. V. Wavrinsky** i Stockholm, *om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående undervisning i hälsolära vid rikets offentliga skolor.*

Åberopande motiveringarna till mina motioner i Andra Kammaren, n:o 220 år 1904 och n:o 3 år 1905, angående undervisningen i hälsolära vid rikets alla offentliga skolor, får jag härmed förnya min vördsamma framställning i syfte att denna undervisning måtte blifva bättre tillgodosedd, än hittills varit fallet.

Det kunde synas ändamålslost att återkomma till Riksdagen med denna framställning, då Första Kammaren två gånger å rad mot sina respektive utskotts enhälliga hemställan, att kammaren måtte biträda medkammarens beslut i det syfte motionen framhållit, afvisat tanken på en sådan samverkan till danande af ett andligt som fysiskt sundt och kraftigt släkte. År 1904 afgjordes ärendet i Första Kammaren efter det endast en talare, en erfaren lärare, fil. doktor, tagit till ordet mot utskottets hemställan. Han yttrade bland annat, rörande metoden vid och utsträckningen af undervisningen i hälsolära samt huruvida denna undervisning hittills varit fruktbarande eller icke, följande: »Jag försäkrar herrarne, att det förstå vi icke, ty vi hafva icke tillräcklig kunskap om huru det går till för att kunna däröfver döma». Han förklarade det visserligen vara »möjligt, att en och annan kan det», men — hvarken utskottet eller kammaren kan det. Och detta betyg gaf sig kammaren. Det vore frestande att här vara elak, men saken är för viktig för att jag skulle vilja neddraga den.

Bih. till Riksd. Prot. 1906. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 38 Häft. (N:o 127).

Hade jag icke haft högre tanke om Första Kammarens *förmåga* än om dess vilja, skulle jag icke, efter det framställningen på detta sätt afvisats, kommit tillbaka.

Jag gjorde det emellertid 1905. Nu visade det sig också, att en och annan äfven i Första Kammaren kunde döma om saken, till och med den ärade talare, som året förut med sådan framgång afrådt kammaren att uttala ett omdöme. Debatten öppnades med en kritik af den undervisning i naturkunnighet, som nu lämnas, en kritik, som var väl befogad, men ägnad att leda öfverläggningen på afvägar. En annan mycket inflytelserik talare ville rösta för afslag, ehuru i utskottets motivering den meningen tilltalat honom, att vid undervisningen i hälsolära »borde särskildt *dels* inskärpas vikten af ett måttligt lefnadssätt, kroppsöfningar, bad och renlighet, *dels* ock på lämpligt sätt motarbetas den nu så vidt utbredda och öfverdrifna rädslan för smitta samt benägenheten att iakttaga pjunkig försiktighet». Då Riksdagen året förut antagit en ny läroverksorganisation, ville talaren ej nu skriva angående *ett* läroämne.

Här kommer en invändning, som äfven gjordes af talaren 1904, hvilken kräfver uppmärksamhet. Hafva vi då utsikt att inom den nya läroverksorganisationen under den närmaste tiden få det så ytterst viktiga ämnet hälsolära tillgodosedt i undervisningsplanerna? Knappast.

Vid utarbetandet af en definitiv undervisningsplan för realskolan har öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk tillkallat sakkunniga i ämnena: kristendom, modersmålet, tyska, engelska, historia, geografi, matematik, naturlära samt teckningslära. Men ingen för hälsolära, icke ens den speciellt sakkunnige i hygieniska frågor, som öfverstyrelsen har till sitt förfogande för detta ändamål, professorn i allmän hälsolära vid Karolinska institutet. Det kunde ju icke efter Riksdagens gjorda uttalanden nu komma i fråga att införa allmän hälsovårdslära såsom ett själfständigt ämne i läroplanerna, men hvilket utrymme har man att vänta att denna kunskapsgrän skall få i läroplanerna, som redan äro öfverlastade med ämnen, om icke en särskild målsman för hälsoläran får söka göra sitt inflytande gällande? Ett annat hinder möter i saknaden af för ändamålet utbildade lärare. Med doktor T. Thunberg yttrar härom i tidskriften »I vår tids lifsfrågor» 1903: »Hvad beträffar våra lärares utbildning i hälsovård, är saken ej så enkelt ordnad. Härvid stöter man på det egendomliga och beklagliga förhållandet, att vid universiteten under nuvarande förhållanden ingen undervisning i hygien meddelas. För att alltså lärarnes utbildning i hälsovårdslära skall ordnas, måste man uppställa krafvet på en särskild representant vid universiteten för hälsovårds-

läran, i hvilkens undervisningsskyldighet bland annat inginge att gifva en för de blifvande lärarne i naturkunnighet och hälsovård lämplig kurs i hygien. Men huru länge skall det dröja, innan detta önskemål fyllts?

Låt oss utgå från det kanske väl optimistiska antagandet, att om några år våra elementarlärares utbildning i fysiologi och kanske också i hälsovårdslära är väl ordnad. Huru snart kommer detta att återverka på skolundervisningen? Jo, antagligen först då de äldre lärareplatserna ersatts med nya, som erhållit denna förbättrade utbildning, alltså efter för de olika läroverken betydligt växlande tid. Detta förhållande blottar en betänklig brist i vårt skolväsende, nämligen frånvaron af obligatorisk fortsatt utbildning af lärarne.»

Den nyssnämnde framstående talaren i Första Kammaren önskade motarbete rädslan för smitta. På hvad bättre sätt kan detta ske än genom undervisning om den sunda och härdade människokroppens förmåga att motstå hälsofientliga inflytanden och på grund af denna känedom vunnit hälsobefordrande uppfostran, släkte efter släkte?

Här är ingen tid att förlora. *Dröjsmål är ett brott.*

Vi tala och skriva i dessa tider varmt och ifrigt om samling kring fosterländska uppgifter — om *uppryckning*. Nåväl, är icke här en af de allra främsta uppgifterna att samlas om? Behöfs icke här, om någonstädes, *uppryckning*? Okunnigheten är på detta område så upprörande stor, att de, som fått ögonen öppna för densamma, ej skola kunna bringas till tystnad förrän det rådes bot därför. Hvad känedom ha människorna i allmänhet om vikten af hudens och tändernas vård, om bostädernas, klädedräktens och sofplatsernas hygien, om betydelsen af renlefnad, om näringsmedlen och deras beredning till föda, om barnens tidiga vård m. m. d.? Känna de också något om kroppens byggnad, huru litet veta de ej i allmänhet om organens funktioner, om våra lefnadsvanors inverkan på hela organismen. Och hvad veta de i stort sedt om den omätliga betydelsen af frisk luft, sol och bad?

Hvad är det som gör, att humbugsmedicinen vinner afsättning i vårt land, om icke den stora okunnigheten på fysiologiens område, jämte den omständigheten, att läkarne så länge ställde sig oförstående, ja fientliga till en naturenligare läkarbehandling och sjukvård i vårt land. Detta missförhållande tro vi oss kunna bota med rättegångar, böter och trakkasserier. Skola vi aldrig mera kunna rycka upp oss till en beslutsam, dådfull handling? Skall ovillkorligen nöden stå icke blott vid dörren, utan midt ibland oss, innan vi vakna till något mera än diskussioner och resolutioner? Här är en af de stora sociala frågor, kring hvilka vi böra

samla oss, icke småförnämt och slappt, utan värdigt och energiskt. Det gäller att *förebygga* det onda i tid, att spara krafter, som ödslas bort, och att spara medel, som offras för *botande* af sjukdomar, till de många uppgifter, som i vår tid kräfva sin lösning.

Och det är icke en, utan flera stora folksjukdomar vi hafva att bekämpa, främst alkoholismen, tuberkulosen och könssjukdomarna. Jag nämnde alkoholismen först, därför att den i så hög grad bidrager äfven till de andra sjukdomarnas utbredning.

Rörande tuberkulosen har prof. *S. E. Henschen* riktat uppmärksamheten på vikten af att förebygga densamma och hämma dess verkningar genom förbättrade bostadsförhållanden. »Man måste arbeta», skrifver han, »för ökad upplysning rörande hälsolärans enklaste begrepp och särskildt implanta redan i folkskolan betydelsen och välsignelsen af solljus och ren luft, samt framhålla, att de äro de kraftigaste medel att både förebygga och bota lungshot (och tuberkulos). Den inflyttning till städerna, som nu i stor skala pågår, är en viktig faktor till att tuberkulisera folket, och dessa nyinflyttade synas enligt uppgifter från Frankrike just hemfalla åt tuberkulos. Att i folkskolan framhålla fördelarne för hälsans bibehållande af landtvistelse vore ock gagneligt och kunde bli en faktor i tuberkuloskampen».

1895 och 1896 hemställde herr J. Andersson i Lysvik om »åtgärder för införande af hälsovårdslära såsom läroämne vid rikets folkskoleseminarier», och professor C. Wallis, »att allmän hälsovårdslära med särskild hänsyn till skolhygien måtte som läroämne blifva införd vid folkskolelärare- och lärarinneseminarier i riket.» Hur långt ha vi kommit därmed?

Hvilket intresse detta ämne kan väcka, synes framgå däraf, att med doktor H. Bergs »*Lärobok i hälsolära för folkskolan*» redan uppnått 5:te upplagan.

Yrkesinspektören inom Linköpings distrikt, ingenjör *Olof Hellström*, framhöll 1904 i sin berättelse vikten af hygiens införande som undervisningsämne i alla skolor, och han tillägger 1905: »Särskildt skulle jag här vilja beröra frågan om undervisning i fabrikshygien inom de tekniska skolorna. Från dessa utexamineras årligen ett stort antal ynglingar, hvilka såsom ingenjörer, byggmästare, verkmästare och förmän inträda i industriens tjänst, och som, om de då hade nödig kunskap om de första grunderna i fabrikshygien, skulle kunna göra icke blott industrien, utan äfven de för allehanda faror utsatta arbetarne ovärderliga tjänster. Nu anförtros åt dessa unga teknici uppförandet af fabrikslokaler, ordnandet

af ventilations- och uppvärmningsanordningar, af maskiner och transmissioner m. m. och utföras ofta utan tanke på hygieniska eller andra skyddsanordningar, som sedan efter yrkesinspektörens besök kunna föranleda till dryga ändringskostnader. Alla dessa missförhållanden skulle säkerligen till en stor del undanröjas, om den blifvande teknikern redan på skolbänken erhöle kunskap om fabrikshygienens stora betydelse och de åtgärder, som i första hand böra vidtagas inom fabriker, för att betingelserna i vår arbetareskyddslagstiftning må kunna uppfyllas.

Att därför låta upprätta en professur i fabrikshygien inom kungl. tekniska högskolan och dylika lektorsbefattningar inom de öfriga tekniska läroverken, se där ett mål, hvaråt vi böra sträfva, och som säkerligen mångfaldigt skall ersätta de därmed förenade kostnaderna. Inom en del privata tekniska lärokurser har frågan redan vunnit anklång; så t. ex. har styrelsen för Linköpings tekniska aftonskola beslutat med detta läsår införa undervisning icke blott i hygien i vanlig bemärkelse (hälsolära), utan äfven i maskinella skyddsanordningar, och jag har varit i tillfälle därom konsultera med vederbörande lärare och äfven tillhandahållit honom de ritningar och beskrifningar öfver skyddsanordningar, som för närvarande stå till yrkesinspektionens förfogande.»

Ja, det är många och stora anspråk, skall man säga, och vi ha icke råd till att bekosta allt detta, heller icke plats för nya läroämnen. Verkliga förhållandet är det, att vi icke ha råd att uppskjuta dessa åtgärder. Det är en oberäknelig nationalekonomisk förlust vi nu lida.

Behöfver jag erinra om hvad våra rustningar kosta och hvad vi i jämförelse därmed offra på vårt undervisningsväsen? Äro vi blinda för att försvarsrörelsens viktigaste och främsta uppgift är att fostra ett friskt, härdadt och intelligent släkte med djup solidaritetskänsla?

Och det skulle redan nu finnas god plats för alla de viktigaste läroämnena, om undervisningsmetoden vore en annan. Vi få nog mycken kammarlärdom inpluggad — alltför mycket däraf — verkande hos många studerande verklig leda och hos nationen slöhet och opraktiskhet, alltför litet af värde för lifvet, sedan skolan slutat. Det viktigaste af allt, vägledning till och förmåga af själfutveckling, få vi ej.

Det kan vara intressant nog att se, huru ett småvuxet, men i handlingskraft, praktisk kunskap och själsadel öfverlägset folk som det japanska grundlägger ungdomens uppfostran.

De japanska skolorna äro icke som de våra enbart anstalter för *läxläsning*. Man sysselsätter sig där i högre grad och på ett helt annat sätt än hos oss med lärjungarnas andliga uppfostran. Som exempel härpå

delgifves här ett speciellt schema, som de japanska skollärarne äga att följa vid sidan af den öfriga undervisningen.

»*Första klassen:*

April: Huru lärjungarna böra uppföra sig i skolan. Om flitens betydelse. Huru man kan lyckas att vänja sig af med sina fel. Sättet att handhafva penningar.

Maj: Om sättet att bedöma en människas karaktär. Hvad man bör göra innan man lägger sig och sedan man stigit upp.

Juni: Om skillnaden mellan en hederlig och en ohederlig människa. Hälsolära. Sambandet med föräldrarna. Om vänskap, välvilja och i allmänhet om umgänget med människor.

Juli: Om samtal och förströelse samt arten däraf.

Augusti: Ferierna.

September: Om rättvisa och höflighet.

Oktober: Om de bekantskaper, som knyts.

November: Hjälpsamhet mot andra. Plikten att icke glömma gjorda tjänster. Huru man bör bemöta en underlydande. Om nödvändigheten af att alltid hålla sitt rum snyggt.

December: Om sättet att gifva och taga.

Januari: Om arbetsamhet. Plikten att arbeta i fosterlandets tjänst.

Februari: Om klädseln. Regler för att äta och dricka. Huru man bör inrätta sina måltider.

Mars: Förberedelser för en resa. Hvad man bör göra, då man förlorat eller hittat någon sak.

Andra klassen:

April: Om plikten att tjäna andra. Om tålmod, sättet att lämpa sig efter förhållandena samt om ekonomin.

Maj: Gymnastiklekar och nöjen.

Juni: Lydnad för föräldrarna. Om det goda man kan uträtta. Vänskap och bekantskap med främmande personer.

Juli och Augusti: Ferierna.

September: Om ärlighet. Huru man bör godtgöra ett fel. Plikten att hålla sitt ord.

Oktober: Om umgänge.

Januari: Plikten att hjälpa hvarandra.

Mars: Hvad man bör göra då man har andras ägodelar om hand.»

I de öfre klasserna är detta schema utvidgadt och fullständigadt. Man finner där följande nya punkter: Om plikten att låta egna intressen vika för fäderneslandets. Hur man bör uppföra sig mot yngre syskon. Om

vetande. Om födoämnen. Det mänskliga lifvets ändamål och slut. Om samvetet. Plikter mot kejsaren. Plikter mot själen, m. m.

Så verkar uppfostran icke blott till kunskap om praktisk duglighet, utan äfven till *förädling*. Personligheten träder fram och gör sig gällande. Nationen växer ut i kraft, lycka och välstånd. Och hvilket uppsving kunde vi ej nå i vårt land, om vi tillvaratoge och utvecklade våra krafter. Vi ha härlig jordmån, vi ha skogar, vattenfall, metaller, förträffliga bergarter och en mängd råmaterialier till förädling, rika mossar, goda hamnar, stort fiske o. s. v. och en ärorik forntid. Och ändock ligga vi under i täflan med andra nationer, synnerligast i företagsamhet och ihärdighet. Vår ungdom emigrerar, våra ingenjörer likaså. Våra sjömän gå på andra mera företagsamma nationers fartyg, vår malm utskeppas oförädlad, vår industri för en tynande tillvaro, begäret efter maklighet och osund vällefnad härskar. Men stora ord och later saknas icke. Massan af vårt folk lefver under så ogynnsamma ekonomiska och sociala förhållanden, att de ej kunna fullt utvecklas, en enormt stor del af den värnpliktiga ungdomen är otjänstbar. Visar icke detta, att samhället är sjukt? Och veta vi ej, hvilken faktor hälsa och krafter äro i all utveckling. Den ger lust och mod, lifskraft och lifsglädje, framgång och lycka. Skall den maning, som nu ständigt utgår öfver landet till handling och samling, bli endast ett nödrop, en ropandes röst i öknen? Eller skall den ändtligen väcka till lif domnade krafter och sofvande samveten? Skola vi ytterligare, när det gäller en nationens grundläggande gärning i stort, stå småkloka och tvista om bagateller, söka förevändningar för afslag? Eller skola vi framsynt och storsinnadt besluta oss att oförbehållsamt skänka ungdomen och släktet den största rikedomskälla, som gifs, den bästa möjliga vägledning till hälsa och krafter och därmed lycka, dådlust och framgång?

Med anledning af hvad jag här anført, får jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huru undervisning i hälsolära — och dess tillämpning — i de offentliga skolorna i riket bäst bör ordnas för att motsvara sitt ändamål: danandet af ett friskt, kraftigt och på utvecklingsmöjligheter rikt släkte, och till Riksdagen inkomma med framställning om de åtgärder, som af denna utredning kunna föranledas.

Stockholm den 7 februari 1906.

Edvard Waverinsky.